

Liikuvus maal – läbi kriiside hübriidse võrgustunud ruumi poole

Raili Nugin

Tallinna ülikooli humanitaarteaduste instituudi vanemteadur
raili.nugin@tlu.ee

Teesid: Liikuvust ja mobiilsusi seostatakse tavapäraselt linnalisusega ja maalisuse puhul räägitakse paigalseisust, vaikusest ja rahust. Selline kuvand mõjutab nii biograafilisi kui poliitilisi otsuseid, aga ka inimeste igapäevaelu. Maa ja linna eristamine (ning kohatine vastandamine) takistab aga sageli märkamast nendevahelisi seoseid ja võrgustikke. Käesolev artikkel üritab seda lünka täita, vaadeldes linna ja maa omavahelist põimumist ning analüüsides nendevahelisi võrgustikke läbi viimase aja teravamate kriiside – COVID-19 pandeemia ning Ukraina sõda ja põgeniketulv. Mõlemad kriisid näitasid, kuidas linna ja maa vahelised liikumised ning laiemalt mobiilsus seob erinevaid piirkondi viisidel, mida igapäevaelus ei teadvustata. Koroonakriis illustreeris ilmekalt, kuidas urbaansuse ja ruraansuse representatsioonid võivad kriisisituatsioonides võimendada teatud käitumismustreid ning mõjutada liikumisi, mis omakorda seovad linna ja maad ja hägustavad nendevahelisi piire. Need kuvandid võivad omakorda põhjustada liikumistel põhinevaid konflikte või vastu-olusid. Ka Ukraina põgenikekriisi peamiste probleemide tuum seisneb paljuski liikumispotentsiaalis ja -võimalustes. Kriisid demonstreerisid aga ka seda, et mobiilsuspotsentsiaal võib süvendada ebavõrdsusi ühiskonnas ning teiselt poolt olla ebavõrdsuste leevendamise meetmeks.

Märksõnad: COVID-19 pandeemia, maa ja linna suhted, mobiilsus, ruraalsus, Ukraina põgenike kriis

Kui suvi jõuab kätte, hakkavad sotsiaalmeedia leheküljed täituma inimeste puhkusepiltidega. Idüllilised järvevaated, heinamaad, metsarajad ja vanad taluhooned – see on osa vaikusest, rahust ja aja peatumisest, lõpeb kiirustamine, tormamine ja liikumine ning algab vaikne iseolemine loodusega kooskõlas. Selline ruraalidüllilise kujutlus on osa meie kultuurist ning otseses seoses sellega, kuidas me tajume maapiirkonna vastandit – linna – pidevalt sagivana, liikumises ja mootorimürina keskel. Seetõttu ei ole ka imekspandav, et liikuvusega seonduvaid küsimusi arutatakse linnakeskselt ja maapiirkondade puhul räägitakse rohkem jätkusuutlikkusest, looduse säilitamisest ja pärandist (Shucksmith 2018). Kui Tallinnas kehtestati tasuta transport, räägiti kaasaegse linna arengust, maal tasuta transpordi kehtestamisel aga marginaliseerumise vältimisest. Ruraalsuse kuvandiga ei käi justkui mobiilsus kaasas, sest see

tundub kuuluvat linnalisuse juurde. Maapiirkondade liikumisküsimused ker-
kivad enamasti esile siis, kui räägitakse urbaniseerumisest – sellest, kuidas
inimesed kolivad maalt linna. Ometi pole saladus, et maal elades on keeruline
toime tulla autota ja pahatihti koguneb juba maal elavatel lasteaialastel aukar-
tustäratav hulk läbitud sõidukilomeetreid. Elu maal nõuab sealsetelt elanikelt
filigraanseid logistiku oskusi, et kombineerida perekonna liikumisvajadusi: töö-
l, poes ja arstil käimisi, rääkimata laste koolikäikudest ja huviringidest. Teisi-
sõnu pole maal elades liikumist vähem, pigem suisa vastupidi. Mobiilsused on
justkui peidetud fenomen maaelus, mis ka akadeemilistes ringkondades paraku
vähem tähelepanu pälvib. Käesolev artikkel püüab seda lünka täita, näidates,
kuidas liikumine mõjutab maa ja linna suhteid ning kuidas need kriisihetkedel
aktualiseeruvad. Vaatluse all on kaks viimase aja kriisi – COVID-19 pandeemia
ning Ukraina põgenike kriis.

Idülliline maaelu põllul ja heinamaal

Kuigi põllumajandust, kalandust ja metsandust viljeletakse peamiselt maapiir-
kondades, pole sealne elanikkond kuigi ulatuslikult nende elualadega seotud.
Vaid 7,8% hõivatutest töötas maapiirkondades neis sektorites 2021. aastal
ning tervelt 58,7% teenindussektoris (Statistikaamet TT210). Hoolimata jär-
jest kahanevast maaelanike hõivatusest primaarsektoris, nimetati 2015. aastal
Põllumajandusministeerium ümber Maaeluministeeriumiks. Selle põhite-
gevusaladeks on endiselt põllu- ja kalamajanduse jätkusuutlik arendamine,
nõuetekohase ja ohutu toidu ja söögi tagamine, loomade ja taimekasvatuse
koordineerimine jne (Maaeluministeerium 2022). Ometi näitab põgus pilk sta-
tistikale, et maaelu ei seonu juba ammu pelgalt põllumajandusega. Samas
oleks ülekohtune öelda, et Maaeluministeerium tegeleb vaid valdkondadega,
mis reguleerivad kitsalt põllumajandust. Korraldatakse näiteks avatud talude
päeva, juhitakse “Maale elama!” programmi jne. Ministeeriumi allasutus Põl-
lumajandusregistrite Amet (PRIA) jagab erinevaid Euroopa struktuurifondide
toetusi (nt LEADER projektid), mis arendavad kogukondlikku elu, siseturismi
jne. Võiks ju öelda, et tegelikkuses pole tähtis, millise nime alt milliseid te-
gevusi koordineerida (põllumajandusregistrite egiidi all kogukondlikku elu ja
maaelu egiidi all taimemürke), ent ometi mõjutab ka nimetus seda, kuidas me
maaelu probleeme raamistame, samuti seda, kuidas poliitiliselt maapiirkonda-
dega seotud sõlmküsimusi defineeritakse. Näiteks regionaalarengu küsimusi
koordineerib hoopis portfelliga riigihaldusminister (endine regionaalminister).

Aga mis siis on maaelu, ja millised selle aspektid vajaksid eraldi regulee-
rimist? Kas on vaja maaelu üldse linnaelust poliitiliste haldushoobade abil

eristada? Ja kui, siis milliste? Linnaelu ministeeriumi ju ei ole, ent kui oleks – mis oleks sellise üksuse väljund? Maaelu ja linnaelu eristamine ning kohati nende vastandamine tähendab ühtlasi seda, et maapiirkondi nähakse linnast eraldatuna. Ometi on maaelu hübriidne ja seotud linnapiirkondadega viisidel, mida inimesed ei pruugi iga päev teadvustada. Maa ja linn moodustavad omavahel tihedalt seotud ja läbipõimunud võrgustiku, mis sisaldavad erinevat tüüpi liikumisi ja vooge (Woods 2009: 853). Kuna need suhted on pidevas arenemises ja muutumises, tekivad juurde uued hübriidsed sotsiaalruumilised vormid, mis hägustavad maa ja linna piire (*ibid.*). Teisalt on oluline siiski nii analüütilistel kui ka poliitilistel põhjustel kultuuriliste kategooriatena eristada maad ja linna, et märgata ja reageerida sotsiaalsetele, majanduslikele ja poliitilistele muutustele, mis mõlemat muudavad. Selle juures on vaja ka tähele panna, millised on sidemed maa ja linna vahel, millest need sõltuvad ja kuidas mõjutavad kultuurilised kuvandid neid suhteid ja poliitika.

Liikuvus ja mobiilsused

Üks võimalik analüüsi lähtekoht on uurida maa ja linna vahelist võrgustumist mobiilsuste kaudu. Sealjuures võiks liikuvusi mõista mitte ainult füüsilise liikumise ja transpordi võtmes, vaid ka kui ideede, tähenduste ja ideoloogiate liikumist (Cresswell 2010: 552). Lisaks peaks liikuvuse kõrval tähelepanu pöörama liikumatusele või liikumispotentsiaalile, märkama ootamist ja seismist, mis on alati liikumise osa (Cresswell 2012: 645). Liikumine mõjutab ka paigalejäajaid – kui maakohtadest kolib ära kriitiline mass inimesi, mõjutab see ka nende elu, kes ei koli (nt suletakse mingid olulised teenused). Mimi Sheller ja John Urry (2006) on sõnastanud sellest inspireerituna mobiilsuste uue paradigma (ingl *new mobilities paradigm*), kutsudes vaatlema liikumist kui sotsiaalset nähtust ning uurima mobiilsuste, kohtade ja sotsiaalsete struktuuride omavahelist põimumist. Teisisõnu ei tuleks vaadelda kohti või piirkondi liikumisest eraldiseisvana, vaid uurida pigem, kuidas mõjutab liikumine materiaalseid ja sotsiaalseid struktuure ja võrgustikke (ja vastupidi). Ka kohad ise on liikumises – transpordi areng või bussigraafikute muudatused võivad kohtade tajutud kaugust drastiliselt muuta.

Samas on liikumisvõimalused (või vastupidi, võimetus liikuda) ka eba võrdsuse allikas ning see võib tekitada uusi sotsiaalseid hierarhiaid. Vincent Kaufmann kolleegidega on nimetanud mobiilsuspotentsiaali *motiilsuseks* (ingl k *motility*, vt Kaufmann & Bergman *et al.* 2004), tuletades selle mõiste sõnadest “mobiilsus” ja “kapital” ning tähistades inimese võimekust muuta liikumispotentsiaal kapitaliks e võimaluseks sellega ühel või teisel moel oma

sotsiaalset või majanduslikku positsiooni tõsta. Lahtiseletatult tähendab see, et tähtsaks muutub mitte ainult võimalus liikuda (ehkki ka see on oluline), vaid liikumise ajastus, põhjus ja tähendus. Näiteks maalt linna (või koguni välismaale) töölkäimine võib, aga ei pruugi inimese sotsiaalsele mobiilsusele kaasa aidata. On oluline vahe, kas noored käivad välismaal üksnes nn sinikraede töid tegemas või ka õpivad selle kõrvalt. Lisaks pole vähem tähtis, kuidas suudetakse oma välismaa töökogemus (omandatud keeleoskus, saadud tutvused) hilisemal eluetapil enda kasuks pöörata. Juurdepääs liikumisvõimalustele on küll kasvanud kõigis ühiskonnakihtides, ent mobiilsus kipub endiselt olema klassispetsiifiline (Nugin 2020) – kõigi puhul ei tähenda geograafiline mobiilsus ka sotsiaalset mobiilsust. Ka sotsiaalset staatust võib mobiilsus tõsta või langetada: reisipilte jagades võidakse koguda populaarsust sõprade seas (Annist 2016), aga sotsiaalsel redelil madalama ametiposti vastu võtmine välismaal võib seda langetada.

Maaelu uurides on transpordiküsimused läbi põimunud väga paljude teiste eluvaldkondadega ning kaugused ja võimalus liikuda mõjutavad ka sotsiaalseid hierarhiaid. Inimestevahelistest suhetest sõltub paljuski see, kuidas (ja kas) kaalutakse sõidujagamist, mismoodi jagatakse laste transporti või luuakse suhteid, et aidata vanemaid inimesi (Milbourne & Kitchen 2014; Nugin 2020). Seega ei tähenda mobiilsusuuringud maapiirkondades pelgalt transpordi või migratsiooni uurimist, vaid need hõlmavad märksa laiemat küsimuste võrgustikku. Sellega seonduvalt muutub ka paljude teiste terminite ja mõistete sisu voolavamaks. Ka rände mõiste on muutumas ja seda ei peaks käsitlema vaid ühekordse otsusena (kolis maale/linna), vaid komplekssema fenomenina – inimestel on mitu kodu ja elukohta (Halfacree 2012). Mobiilsuste uue paradigma raames saavad uue varjundi ka teised maaeluga kaasnevad nähtused (kogu-kond, maastik, vt ka Cresswell 2014: 719; Nugin & Kasemets 2021).

Inimesed liiguvad linnast maale ja maalt linna – kas igapäevaselt pendeldades, periooditi, hooajaliselt vms. Samas ei tasu unustada, et sidemed linna ja maa vahel on täna suurema ja kaugema ulatusega kui kunagi varem, tekitades sõltuvusi kohtade vahel, millel omavahel ei tundu olevat mingeid seoseid (Woods 2021). Need seosed ei puuduta pelgalt inimeste liikumist (kuiigi kindlasti sisaldavad neid), vaid ka kaupade, kapitalide ja ideede liikumist. Nii näiteks ähvardab Ukraina sõja tõttu jääda nälga suur osa Aafrika riike, kes sõltuvad Ukraina viljast. Koroonapiirangud peatasid põllumajanduses töötavate hooajatöölise rände mitmes Euroopa riigis, põhjustades kohati toidu hinnatõusu või suisa teatud produktide puuduse. Põllumajandussektori toetused (või nende puudumine) mõjutab (hooajalist) rännet maapiirkondadesse ja nii kujuneb ümber ka paljude regioonide rahvuslik või kultuuriline koosseis. Michael Woods (2018) on sellest inspireerituna toonud käibele termini

“ruraalne kosmopoliitsus”. See võib esmapilgul tunduda oksüümoron, sest kõik, mida traditsiooniliselt kosmopoliitsusena on mõistetud, on olnud tugevalt seotud linnalisuse konstruktsiooniga: globaliseerumine, liikuvus, avatus. Ometi on senistele homogeensetele maakogukondadele lisandumas täna erinevaid rahvusrühmi, erineva sotsiaalse taustaga grupe, kohandades ja muutes nii maastikke kui ka kogukondi, sotsiaalseid suhteid jne. Nende sisseelamine ja sulandumine kohalikku olustikku on kindlasti erinev võrreldes nendega, kes on emigreerunud linnalisse keskkonda. Woods on täheldanud, et ruraalne kosmopoliitsus on ebakindel, sest väikesedki majanduslikud muudatused võivad muuta kogu asula või küla toimetuleku allikaid, lisaks on väikestes kohtades vähem avalikku ruumi, puudub anonüümsus ja vastavad tugistruktuurid sisse-rännanutele (Woods 2018).

Maapiirkondade “tarbimine”

Väga laia pintsliga utreerides võib ruraalsuse kuvandi jagada kaheks – üks, mis näeb maapiirkondi tootjana (põllumajandus, kalandus, metsandus), ning teine, mis käsitleb maapiirkondi kui toodet, mida tarbida (turism, puhkus, idüll; vt Halfacree 2007; Bell & Lloyd *et al.* 2010; Woods 2011). Tegelikuses on pilt muidugi märksa mitmekesisem ja need kaks funktsiooni on tihti omavahel põimunud. Ent analüütilistel põhjustel võiks neid eristada, et paremini mõista maal toimuvaid protsesse. Näiteks Michael M. Bell koos kolleegidega on eristanud maapiirkondade võimu (ruraalne võim, *rural power*) ja maapiirkondade võimestamist (ruraalsuse võim, *the power of the rural*). Esimese all peavad nad silmas kõike materiaalselt, mida maapiirkonnad suudavad pakkuda/toota, teise all maapiirkondade sümboolset võimu ja kuvandit (Bell & Lloyd *et al.* 2010: 206). Mõlemad on omavahel tihedalt seotud ja pidevas dialoogis.

Idülliline maapiirkondade kuvand mõjutab maaelu mitmelt poolt erinevate mobiilsustega. Ühest küljest soodustab selline kujutluspilt maaturismi ja loob selles valdkonnas ka töökohti. Teiselt poolt on urbaansusele vastandumine ja kujutletud idealiseeritud ruum loonud ka vastulinnastumise või valglinnastumise fenomeni, suvekodude või nn teiste kodude ostmise jne – teisisõnu hetero- või multilokaalseid elamisviise (Woods 2011; Halfacree 2012). Inimestel on idealiseeritud kujutlus maakogukondadest, mis on stabiilsed ja hoolivad ning millele vastandatakse linnalist kogukonda (fragmenteeritud, individualistlik, anonüümne ja muutuv, vt ka Nugin 2018; Nugin & Kasemets 2021). Iroonilisel kombel võib liikumine/kolimine maale idealiseeritud ja kaasavasse kogukonda kohalikke kogukondlikke sidemeid hoopis nõrgestada. Liikuv elustiil toob kaasa

selle, et inimesed on kogenud ja näinud erinevaid kohti (või koguni elanud erinevates kohtades) ja nende jaoks on kohad “tarbitavad”. Mobiilses maailmas ei pruugi inimestel tekkida tugevat kohaidentiteeti, sest alati võib leida järgmise elupaiga ja kohakesksed identiteedid toetuvad pigem ümbritsevale keskkonnale kui kogukonnale (Philip & McLeod 2016). Seega võimaldab liikuvus ühelt poolt suurendada maakogukondi, teisalt jääb aga mobiilsuste tõttu vähemaks ka integratsioon ja sulandumine kogukondadesse (*ibid.*). Liiklustaristu loomine (sh kohaliku ühistranspordi arendamine) võimaldab hoida eraldi elukoha, töökoha, hariduse omandamise- ja vaba aja veetmise- ja ostlemise paigad (Jetzkowitz & Schneider *et al.* 2007). See tähendab, et maapiirkonna elanikud saavad linnas tööl käia ja ka vastupidi – linnaelanikud saavad maale kolida. Selline kogukondade “liikuvus” muudab paiku ja selles toimivaid sotsiaalseid suhteid ja sidemeid, sest kui inimeste elukohad ja toimimispiirkonnad ei kattu, ei pruugi neil tekkida elukohtades tähenduslikke kogukondlikke sidemeid (Jetzkowitz & Schneider *et al.* 2007). Jens Jetzkowitz kolleegidega (2007) on välja toonud, et inimese elustiil koosneb (a) toimetamisest (*performance*); (b) suhtlusringkonnadest ja (c) sotsiaalsest orientatsioonist. Inimene võib toimetada maal, aga kui suhtlusringkonnad ja orienteeritus on linna suunas, hägustab see maa- ja linnaelu vahelisi piire.

Kas sellist piiride hägustamist nimetada maaelu urbaniseerumiseks või mitte, on iseküsimus. Monika Krause (2013) on märkinud, et vastulinnastumist peetakse miskipärast maapiirkondade koloniseerimiseks linnainimeste poolt. Kui aga maainimesed kolivad linna, siis nimetatakse seda maaelanike urbaniseerumiseks. Seega sõltub kõik sellest, kas domineerib selle nähtuse geograafiline või sotsiaalne pool: kui kolitakse linna, siis domineerib koht inimeste üle, kui kolitakse maale, siis kipub tõlgendustes inimene (tema sotsiaalne staatus linnainimesena) domineerima koha üle (*ibid.*). Samas võib maale kolinud linnainimene tekitada maal oluliselt suuremaid muudatusi kui maainimene linnas. Kõrge kultuurilise ja sotsiaalse kapitaliga linnalise taustaga inimesed suudavad sageli algatada erinevaid projekte ja ettevõtmisi, mis muudavad nii maastikku, kohti kui ka kogukondlikke suhteid (Bosworth & Annibal *et al.* 2015; Westerlink & Opdam *et al.* 2017). Oma tausta tõttu on neil lihtsam tuua maale ressursse ning kujundada kohti oma idüllilise nägemuse järgi ruraalpiirkondadest (Savage 2010). See võib tekitada ka konflikte, sest kohati surutakse peale oma idüllilist nägemust maastikust ja kogukonnast, mis seniste elanike argipraktikatega ei pruugi kokku minna (Gielsing & Vermeij *et al.* 2017).

Siiski ei saa öelda, nagu toimiksid hübriidsed linna ja maa võrgustikud vaid maale kolinud endiste linnaelanike kaudu. Paljud on soetanud endale teise kodu, kus käiakse kas suvitamas või periooditi elamas. Heterolokaalsuse vorme on mitmeid (Halfacree 2012) ning sageli võivad kohalike ja teise kodu

omanike suhted pingestuda (Krause 2013; Pikner & Pitkänen *et al.* 2022), kuna tarbitakse kohalikku infrastruktuuri ise sinna panustamata (Farstad 2016). Lisaks sellele on oht, et piirkonna kinnisvarahinnad tõusevad, kui see muutub populaarseks suvitamiskohaks ja nii pole alati võimalik enam kohalikel noortel, kes sooviksid oma sünnikohas uut elamist soetada, seda endale lubada.

Kuigi teise kodu omanikes on nähtud piirkonna gentrifikatsiooni¹ ohtu, on nende osakaalu tõus paljudes piirkondades olnud positiivne, aidates luua võrgustunud ja hübriidset elukeskkonda ja panustades omavalitsuse majanduslikku arengusse. Maakodu loomise põhjuseid võib otsida linna ja maa vastandamisest diskursiivsetel väljadel, aga nende elanikud on omamoodi ühendav vahelüli nende vahel (Hidle & Ellingsen *et al.* 2010: 149). Samas ei tähenda selline linna ja maa lähenemine, et erinevused või vahed nende vahel kaovad. Teise kodu omanike arvu kasv piirkondades loob pigem uue ruumihierarhia. See tähendab, et inimeste igapäevapraktikates ilmnevad olulised dihhotoomiad olenevalt sellest, millises ruumis (linnalises või maalises) nad viibivad, mõjutades oma liikumisega mõlemat ruumi (Hidle & Ellingsen *et al.* 2010: 150–151). Kontseptuaalsel tasemel eristatakse linnalisust ja maalistsust, aga materiaalsel ja korralduslikul tasemel loob teise kodu omamisest tulenev mobiilsus nende vahel ühendusliku võrgustiku (Hidle & Ellingsen *et al.* 2010: 152). Seega ei peaks vaatlema teise kodu omanikke kui 'autsaidereid', vaid nende kohta kohalikus kogukonnas tuleks hinnata ja neid kaasata (Hidle & Ellingsen *et al.* 2010: 153). Linnaelanike sulandumist kohalikku ellu on üsna vähe uuritud, sest uurijate huvi lõpeb sageli küsimusega, mis mis motiveeris neid maale kolima (Halfacree & Rivera 2012: 92). On leitud, et rännet peaks uurima kontekstikesksemalt, arvestades inimeste erinevate eluetappidega, sest migratsioon on pigem protsess kui ühekordne otsus (Halfacree & Rivera 2012: 93).

Andmestik ja meetodid

Käesolev artikkel ei keskendu üksnes ühele põhjalikule uurimisandmestikule, vaid põimib kokku autori eelnevad uuringud ja välitööd viimase kümnendi jooksul ning illustreerib eespool toodud teoreetilise raamistiku taustal mobiilsuste läbipõimimist ja nähtamatuid niidistikke maa ja linna suhetes (Nugin 2014; Nugin 2018; Nugin 2020; Nugin & Kasemets 2021; Pikner & Pitkänen *et al.* 2022). Kahe viimase teravama kriisi (koroonakriisi ning põgenikekriisi) andmestik põhineb peamiselt autori viimaste aastate välitöödel erinevates maapiirkondades ning meediaväljaannete ja sotsiaalmeedia analüüsil. Koroonakriisi kajastamisel on keskendutud peamiselt meediaväljaannete ja sotsiaalmeedia jälgimisele ning analüüsile. Andmestik pärineb uudisteportaalides

(delfi.ee, err.ee) aastail 2020–2021 ilmunud artiklidel ning kohalike kogukondade sotsiaalmeedia lehtedel (N=4). Uudisteportaalides teostati otsingud erinevate märksõnade kombinatsioonidega (koroona+maapiirkonnad, COVID-19+põllumajandus jne), jõudes nii sadade artikliteni, millest käesoleva uuringu jaoks valiti välja 32. Lisaks viidi läbi *online* (Zoom) intervjuud kolme pandeemia ajal maale kolinud inimesega (kellest üks viibis seal vaid ajutiselt, teised aga kolisid pärast 2020. aastat jäädavalt maale).

Ukraina sõja tagajärjel vallandunud põgenikekriisi puhul on peamiseks allikaks 2022. aasta kevadel ja suvel läbi viidud intervjuud (13 põgeniku ning kuue põgenikega seotud võtmeisikuga Eestis, sh omavalitsusametnikud, sotsiaalkaitse ameti esindajad, vabatahtlikud, tööandjad). Lisaks on läbi töötatud põgenike teemadel ilmunud artiklid Eesti meediaportaalides, kasutades erinevaid otsingusõnu (Ukraina põgenikud, maapiirkonnad jne). Leitud artiklitest on käesolevas uurimuses põhjalikumalt kasutatud allikatena 26. Kõiki artikleid ning intervjuusid analüüsiti kvalitatiivse teemaanalüüsi põhimõtete alusel. Et antud artikli eesmärk on osutada eelkõige laiematele protsessidele ja seostele, presenteeritakse tulemusi üldistatuna.

COVID-19 ja liikumine maale

Kui 2020. aastal puhkes COVID-19 pandeemia ja sellega seonduvalt kehtestati eriolukord, tõi see esile mitmeid maa ja linna vahelisi hübriidseid võrgustikulisi sidemeid, mis seni olid olnud teatud määral looritatud. Need kõik on ühel või teisel moel seotud liikuvusega. Kogu pandeemia oli ju ehe illustratsioon sellest, kui liikuv on maailm. Esimese COVID-19 laine suurim puhang Eestis leidis aset Saaremaal pärast võrkpallimatši (kus osales meeskond Milanost) ning Saaremaa Mullifestivali. Enne võrkpallimatši kostusid prohvetlikud hoiatused, et kuna meeskond saabub Euroopa suurimast koroonakoldest Milanost, on suur oht, et viirus võidakse tuua ka Kuressaarde. Terviseamet andis siiski loa ürituse toimumiseks, kuna mängijate testid osutusid negatiivseks. Toona mõtlesid vähesed selle peale, et pealtvaatajate (ja ka Mullifestivalide külastajate seas) oli palju neid, kes olid naasnud suusapuhkusest Alpide erinevatest kuurortidest ja kandsid enese teadmata viirust laiali. Tundus, et kui meeskonnaliikmete nakkusohutus kindlaks teha, on üritus turvaline, ent ohuallikaks võisid osutada hoopis pealtvaatajad. Edasi arenes kõik valgukiirusel: peagi oli viirus jõudnud haiglasse, hooldekodudesse ning erinevatesse Saaremaa nurkadesse, kaardistades liikuvust selle kõige kibedamas vormis.

Esimene koroonakriisiga seonduv areng maa ja linna suhetes tulenes peamiselt üldlevinud maaelu kuvandist. Maalisust kujutades on ruraalidüllile

(*rural idyll*) lisaks levinud ka ruraaligavusest (*rural dull*) rääkimine. Populaarse kujutluspildi kohaselt keeb elu linnas igal sammul, maal aga pole ajaga midagi peale hakata. Need kaks vastandlikku suunda (idüll ja igavus) maalisuse kujutamisel on erinevates riikides üsna universaalsed (vt Rye 2011), neid taastoodetakse kultuuritekstides ja meedias. Kuigi esmapilgul võib tunduda, et tegemist on vastukäivate kategooriatega, on need siiski ühe mündi kaks poolt. Vaikus ja rahu, mida maapiirkondades väga hinnatakse, tähendab ka seda, et aeg tundub seal justkui seisvat. Geograaf Doreen Massey on täheldanud, et ruumi kujutataksegi sageli ajast sõltumatuna. Mingi ruumi (nt maapiirkonna) kujutamisel on paigalolek olulisem kui liikumine ning ruum taandatakse staatiliseks (Massey 2005). See teoreetiline lähenemine sobib maapiirkondade kujutamise lähtepunktiks, sest näitab, et ühelt poolt pakub ruraalsus võimalust jätta aeg seisma, teisalt tähendab see paigalseisu ja lõputut igavust. Koroonapuhkedes muutus üleöö taunitavaks see, mida hinnati linnalise elu puhul – kirevad sotsiaalsed sidemed, rahvarohked sündmused, kiirus ja liikumine. Inimesed hakkasid kibeleva kohtadesse, kus pääseda kõigest sellest, peatada aeg ja liikumine (liikudes maale), muuta kirev elu igavaks (ent turvaliseks). Ajakirjanduses imestasid andmeside analüüsi teinud eksperdid, et „inimesed on liikunud linnast maale ja kasutavad ohtralt internetti seal, kus seda varem vähe tehti – näiteks Hiiumal või Võrumaal“ (Eilat 2020). Sellist andmeside mahu liikumist linnast maale polnud varem nähtud. Ennustati, et koroonasuudab muuta seda, mida regionaalpoliitilised meetmed ei olnud seni suutnud – pöörata linnastumine vastulinnastumiseks (*ibid.*). Maaelu kimbutava „igavuse“ peletamiseks kuulutas näiteks ajakiri Maakodu välja konkursi, mis kutsus inimesi saatma pilte ehitistest, mis valmisid maakodudes koroonapiirangute ajal, mil „tekkis rohkem vaba aega“ (Maakodu 28.01.2021). Maaeluministeerium käivitas Maaelu Edendamise Sihtasutuse kaudu meetme „Kodu maa-le“, et „inimesed oma mugava linnakodu rahulikuma ja turvalisema maakodu vastu vahetaks“ (Maaeluministeerium 2021). Seega mõjutasid maapiirkonna kultuurilised representatsioonid selgelt inimeste igapäevapraktikaid, aga ka nende kajastamist ja korraldamist – maapiirkonnas on palju „vaba aega“ (nt aktiivseteks ehitustöödeks) ja see on võrreldes linnakoduga (mis on küll mugav) turvalisem.

Turvalisuse kaalutlustel kolis kohe pärast 2020. aasta veebruarivaheaega maakodusse ka uuringu raames intervjueeritud Nele² lastega, sest kartis, et Tallinna koolidesse saabuvad paljud suusareisidelt. Vältimaks kokkupuuteid potentsiaalsete nakatunutega, leppis ta kokku kohaliku maakooliga, et ta lapsed saavad paar nädalat seal käia. Nädalatest said kuud, sest koolid ja kontorid suleti, kõrgete nakatumisnäitude tõttu suleti ka Saaremaa (mis ei olnud nakatunute suhtarvu mõttes sugugi turvalisem kui Tallinna koolid,

kust Nele põgenes). Maal viibides asus Nele perega aktiivselt arendama kodu lähedal maaturismi tegevuskeskust. Septembriks oli küpsenud otsus maale jäädagi. Kuigi ta abikaasa oli mänginud ka varem mõttega maale elama minemisest, siis Nele sõnul ei kujutanud ta enne seda ettegi: “Mina olin täpselt see, kes nagu, et noh, päriselt nagu mitte koos minuga.” Nele turvalisuse ja tervisekaalutlustel tehtud otsus ajutiselt maale minna muutis ta elu – kas ka turvalisemaks, on iseasi, aga kindlasti mängisid ruraalsuse representatsioonid tema otsuses oma osa.

COVID-19 kriis sellisel kujul oli maailmas pretseedenditu. Mobiilsuste võidukäigu eheda demonstratsiooni vastu ei osatud esialgu midagi muud teha kui tõmmata kiiret ja kõikehõlmavat hädapidurit, ehk panna maailm seisma ja lõpetada liikumised. Kui viirus jõudis Eestisse, olid juba paljud riigid asunud sulgema piire, kauplusi, koole ja igasugust liikumist linnades. Ka Eesti asus otsapidi piiranguid kehtestama, suleti koolid ja mänguväljakud, hiljem ka kaubanduskeskused. Inimestel soovitati rangelt püsida kodukontorites ning vältida igasuguseid sotsiaalseid kontakte, avalikud üritused keelati. Tänaval võis kõndida vaid kahekesi koos (v.a kui tegemist on ühe leibkonna liikmetega). Pärast Saaremaa võrkpallimatši suleti ka Eesti saared (16.03.2020) – kõik, kes sealt lahkusid, enam naasta ei tohtinud ning saartele pääsesid vaid sealsed elanikud või erilooga inimesed. Kõige rangematest piirangutest Eesti siiski loobus, ent inimesi valdas teadmatus, milliseid piiranguid ja kui rangelt võidakse kehtestada. Seetõttu muutus linn nüüd kohaks, kus liikumine oli reglementeeritud, ent tundus, et maale need piirangud ei laiene – Eesti kontekstis maale liikudes paistis, et looduses liikudes saab säilitada vabaduse. Uuringus osalenud Alma, kes kolis kriisi ajal suletud saarele, mainis, et ehkki ta teadis, et saarelt ta enam lahkuda ei saa, tundus see siiski parem valik, kui pealinna elu:

Tundus lihtsam maapiirkonnas lapsega elada, minna välja, kui ilm on ilus. Linnas olid mänguväljakud suletud, tänavad olid depressiivsed. Inimesed rääkisid, et varsti pole võimalik ka linnas kodust lahkuda ja Tallinn suletakse.

Paradoksaalsel kombel tunnetati, et liikumisvabadus on maal suurem (ehkki piirkonnast lahkuda polnud lubatud) kui linnas (kus siiski liikumispiiranguid ei kehtestatud). Maal viibimist on liikumisvabadusega seostatud ka muudes kontekstides. Kui heita kasvõi spordireklaamidele põgus pilk, kulgeb inimese liikumine enamasti vabas looduses, samal ajal rõhutatakse sportlase kontrolli oma keha üle (Little & Leyhson 2003: 262–263; Edensor 2001). Siin tuleb mängu hoopis teine liikuvuse kuvand: kulgamine ja rekreatsioon, mis mõlemad on osa maapiirkondade tarbimisväärtusest. Niisiis võimendus veelgi juba tegeli-

kult mõningates kontekstides eksisteerinud pilt maa ja linna vastandumisest – maapiirkonnad, kus on (liikumis)vabadus ja linn, kus keha kammitsevad raamid. Selle kuvandi sügavuse illustreerimiseks sobib hästi näide 2020. aasta detsembrist, mil valitsus asus kehtestama uusi piiranguid ja sulgema spordiklubisid. Sellest tingituna tegid fitnessklubid avaliku pöördumise valitsusele, milles palusid kaaluda klubide avatuna hoidmist. Muuhulgas tõdeti, et: “talveperioodil ja iseäranis linnade elanikel ei ole teisi liikumise ning sportimise alternatiive kui spordisaalid” (Delfi Sport 2020). Selline sõnastus viitab justkui sellele, et kuna **iseäranis** linnaelanikel puuduvad võimalused, siis maal elavate inimeste jaoks justkui liikumisvõimalusi jätkub. Ometi pandi need read kirja detsembris, mil päevavalgust vähe ning õues sportimine on eriti maapiirkonnades pigem keerulisem, sest seal puuduvad (erinevalt linnalistest asulatest) valgustatud rajad. Seega on representatsioon maal liikumisest ja vabast kulgemisest tugev ning selline kuvand toimib üsna selgelt erinevate poliitikate kujundamise kontekstis.

Koroonakriisi ajal liikumine muutus – igapäevaliikumist jäi vähemaks, kuid inimesed siirdusid kohtadesse, kus nad muidu veetsid vaba aega. Tekkisid uued liikumismustrid, mis vältisid käike lähedaste juurde, kes elasid kasvõi kõrvalmajas, ent matkatrajektorid ulatusid kaugemale kui kunagi varem. Paraku tekkis kontaktide vältimiseks liikumisi reguleerides ka palju vastuolulist. Üritati piirata rahvarohketes kohtades ning poeskäimisest hoidumiseks koguneti näiteks kauplusauto ehk mobiilse poe ootuses kogu külaga auto saabumise ajaks bussipeatusse, tekitades seeläbi ikkagi rahvakogunemise (vt Tulk 2020).

Lisaks neile, kes otsustasid asuda oma teisest kodust või maal elavate vanemate juurest kaugtööd tegema, otsisid ka linna jäänud inimesed lohutust ja pelgupaika vabast loodusest. Siingi ilmnisid vastuolud, sest koguneti populaarsetele matkaradadele, kus nt rabades üritati suurte pingutustega ära mahutada kitsastele laudteedele, tekitades inimtrope. Ilmnes, et suur osa inimesi armastas ühtesid ja samu paiku, mida seni normaaloludes ka populariseeriti, sest väikeste valdade ja omavalitsuste jaoks moodustavad siseturistid olulise tulubaasi. Need omavalitsused, kes seni olid edukalt suutnud enda juurde külalisi meelitada, võisid nüüd hätta sattuda, sest koroonakriisi puhkedes tekkisid pinged külastajate ja kohalike vahel. Hea näide sellest on Käsmu küla, kus pärast esimesi rahvarohkeid nädalavahetusi sulgeti sissepääs väliskülastajatele (vt ka Pikner & Pitkänen *et al.* 2022). Sotsiaalmeedias puhkes äge debatt, kus ilmnes ka, kuidas sellistes vaidlustes maa- ja linnainimesi sageli üksteisele vastandatakse, kujutades maainimesi rahumeelsetena, ent linnainimesi lärmakate, isekate ning ohtlikena (viiruse allikatena). Vaidlus Käsmu küla Facebooki lehel läks üsna emotsionaalseks ning suisa isiklikuks. Näiteks tõi üks osaleja välja selle, et tal on raske olla (Käsmus elavast) emast eemal, ent ta

on nõus end ohverdama ning püsima linnas, kuid nüüd on linnainimesed oma külaskäikudega seadnud ohtu tema võimaluse ema veel elavate kirjas näha (<https://www.facebook.com/groups/208128672560758/posts/3891707550869500>). Sarnaseid sulgemisi oli teisteski külates ja populaarsetes kohtades (Kaberneeme, Rummu karjäär jne). Sellised piiride kehtestamised kuulutati siiski ebaseaduslikuks, kuid ilmselt mõjusid ka ajutiselt kehtestatud piirangud ja lahvatanud debatt paljudele nii, et külastajate arv vähenes või muutus viirusseohu tajumine ja siseturiste enam sedavõrd ei kardetud.

Pandeemia näitas ka teisi seoseid maa ja linna hübriidsest (rahvusvahelisest) võrgustikust, mis seni küll kõigile ehk teada olid, kuid ehk igapäevaelus neid ei teadvustatud. Üks nendest sidemetest oli hooajaline võõrtööjõud Eesti põllumajandusettevõtetes ja teiselt poolt Eesti (maa- ja linna)elanike töötamine (nii hooajaliselt kui püsivalt) välisriikides. Ühtäkki suleti piirid ja sissesõidu piiramise tõttu ähvardasid Eesti maasikapõlde mädanevad marjad, nii nagu ka mitmed Eesti pered pidid toime tulema ilma tavapäraselt pendeldava vanema, elukaaslase, lapse või lähedaseta. Juhtus ka nii, et piiride sulgemise tõttu tuli seni piiri taga elatist teeniv pereliige koju, ent kaotas sissetuleku. Kõik sellised hübriidseid pidepunktide näitlikustasid selgelt, et liikumine linna ja maa vahel ei mõjuta pelgalt liikujaid, vaid ühiskonda tervikuna palju suuremal määral kui inimesed olid seni märganud. Kui Soome ja Eesti vahelise liikumise piiramise tõttu tekkis pingeid riikide vahel, siis siinsete hooajaliste võõrtööliste temaatika küttis pigem üles sisepoliitilisi kirgi (vt ka Pikner & Pitkänen *et al.* 2022). Maasikapõldude pidajad kirjutasid valitsusele avaliku kirja, millele vastas minister samuti avaliku kirjaga, milles rõhutas, et võõrtöölistest olulisem on Eesti rahva tervis ning soovitas kasutada tööjõuna Eestis elavaid töötuid. Minister toonitas: “Maaelu edendamine on praeguse valitsuse jaoks äärmiselt tähtis, aga maaelu edendades peame hea seisma kogu ühiskonna tasakaalustatud arengu eest.” (Aller 2020). Tähelepanuväärne on see, et ka siin debatis kasutasid mõlemad pooled suuri üldistavaid linna- ja maaelu vastandavaid kujundeid. Maasikakasvatamise üldistamine maaelu edendamiseks näitab taas, et põllumajandust võrdsustatakse sageli maaeluga.

Kõigist toodud näidetest jookseb punase joonena läbi liikuvusteemade eba võrdsuse dimensioon või teisisõnu *motiilsus*. Liikumine on sageli klassispetsiifiline ja liikumispotentsiaalid on erinevad. Liikumispotentsiaal on sealjuures enam kui võimalus liikuda ühest geograafilisest asukohast teise – see sisaldab ka erinevaid sotsiaalseid aspekte. Jõukamad ühiskonnakihid, kes said lubada endale Alpides suusatamist, tõid viiruse neile, kes välispuhkust võib-olla endale lubada ei saanud. Ent oluline pole siinjuures reis kuurorti, vaid ka sageli sellega kaasnev tervislik seisund. Enamasti oli tegemist sportlike ja noorte inimestega, kellele haigus suurt liiga ei teinud, võrreldes nendega, kes

sattusid selle küüsi näiteks vanadekodus. Veelgi enam – paljud reisil käijad töötasid ametikohtadel, mis võimaldas teha kaugtööd oma looduskaunis teises kodus. Ka siit kumab läbi klassi teema – nn sinikraede töökohad ei võimalda kodus töötamist, lisaks on ka teise kodu omamine luksus, mida võivad endale lubada vaid valitud. Ka hooajatöö välismaal puudutas eelkõige neid, kes sotsiaalse redeli mõttes pigem alumises osas. Teisisõnu tõi koroonavälja selle, et liikumine või võimalus liikuda võib olla ühiskonnas ühel tasemel, ent selle tähendus, realiseerimispotentsiaal ja sellega kaasnevad hüved loovad inimeste võimaluste vahel erisusi.

Ukraina põgenike kriis

Kui Ukrainas puhkes sõda, oli see suur šokk kõigile. Tundus uskumatu, et sõjakoleddused, tsiviilelanike pommitamine ja humanitaarkriis on jõudnud Euroopasse. Olles Venemaa lähinaaber, võttis Eesti uudist eriti valulikult, kuna tunnetati ohtu ka Eesti julgeolekule. Seetõttu ja paljudel teistel põhjustel on Eesti olnud Ukraina abistamisel esirinnas – nii sõjalise abi saatmisel (Eesti on üks suuremaid abistajariike protsentuaalselt võetuna SKPst, Hankewitz 2022) kui ka sõjapõgenike vastuvõtmisel. Mitmed omavalitsused saatsid oma vahenditest sõidukeid piirile, et tuua ära sõja jalust pagevaid ukrainlasi, avati pagulaskeskusi, saadeti humanitaarabi ja aidati igal võimalikul moel. Septembriks oli Eestisse saabunud üle 100 000 Ukraina põgeniku, kellest ligi 57 000 plaanis jääda Eestisse ning umbes 36 000 oli taotlenud ajutist kaitset. Septembris 2022 moodustasid Eesti elanikkonnast põgenikud 4,3%, mis on Euroopa Liidu riikide seas suurim osakaal (Jauhiainen & Erbsen *et al.* 2022: 6). Ukrainlastega on Eestil olnud sidemed ka enne, suur osa hooajatöölised (*ca* 2000 suvehooajal ning kokku 20 000 hooajaliselt, Matsulevitš & Soosaar 2021) on Ukraina päritolu, samuti on paljud ukrainlased tulnud Eestisse viimasel aastakümnel püsivalt elama. Enne sõda oli Eestis registreeritud 16 000 Ukraina kodakondsusega elanikku (Jauhiainen & Erbsen *et al.* 2022: 8).

Alljärgnevalt tuleb juttu sellest, millised maa ja linna suhted ning liikuvusega seonduvad sõlmküsimused kerkisid esile Ukraina sõjapõgenike saabumisel ja nende kohanemisel. Liikumisvõimalused ning materiaalsed ja sotsiaalsed struktuurid mõjutasid paljuski ka seda (ja omakorda sõltusid sellest), kuhu põgenikud sattusid, millised olid nende võimalused leida töö ja eluase ja kohaneda Eestis.

Esimesed põgenikud saabusid Eestisse juba veebruari lõpus. Eesti jaoks on selline põgenike hulk olnud pretsedenditu. Kuigi Ukrainast saabuvate sõjapõgenike vastuvõtmisel oldi Euroopas esirinnas, paistis Eesti enne Ukraina

sõda silma pigem sellega, et siin oli erakordselt vähe rahvusvahelise kaitsega põgenikke – 2020. aastal oli neid vaid 332 (Jauhiainen & Erbsen *et al.* 2022: 31). Seega võib öelda, et esialgu nappis nii kogemust kui ka reaalselt infrastruktuuri, kuhu põgenikke paigutada. Linnades asuvad vakantsed majutusasutused said peagi täis ning seejärel asuti pagulasi majutama ka linnadest väljapoole ja väikelinnadesse. Koroonast räsitud turismiettevõtetele ja sesoonsetele majutusasutustele oli see võimalus leida rakendust, mida hooajaväliselt enamasti pole. Põgenike majutuskohtadena leidsid kasutust ka hooned, mis olid mingil põhjusel tühjaks jäänud, näiteks Saaremaal võeti kasutusse Sõmera- ja Kogula hooldekodu, Põlvamaal Tilsi lastekodu. Peamiselt majutati pagulasi asutustesse, mis talvehooaja lõppedes ja suvehooaja ootuses olid parasjagu vakantsed – näiteks Otepää Karupesa hotell, Mammaste tervisekeskus. Ka väikelinnade hotellid said täiendust ajal, mil turistide voog oli tagasihoidlik. Kuressaare linn andis Punase Risti käsutusse turismi infopunkti ruumid, kus vabatahtlikud jagasid abivajajatele riideid, esemeid ja vajadusel ka toitu. Sõda oli alanud ajal, mil suusahooaeg oli lõppenud ja suvehooaeg oli veel kaugel – teisisõnu põgenike liikumislaine ei kattunud (sise- ega välis)turistide omadega. Eesti majutuskohtade sesoonsus võimaldas anda ukrainlastele lisaaega, et kohaneda – leida töökoht ja elukoht selleks ajaks, mil algab turismihooaeg.

Kogu põgenikekriis on seotud liikumisega – on ütlema tagi selge, et see saab alguse kodust lahkumisest, teekonnast sihtriiki ning seal majutuse ja pelgupaiga leidmisest. Vähem keskendutakse selle teekonna juures aga sellele, et see sisaldab endas sama palju ka paigalseisu ja ootamist kui liikumist (Creswell 2012: 645). Kõigi põgenike teekonnal tuleb ette pikki pause erinevates piiripunktides, raudteejaamades, majutusasutustes, vahepeatustes. Ent kohale jõudes jätkub paljudel ootamine – keskuses majutuskoha määramiseks, ajutise kaitse dokumentide kättesaamist jne. Maapiirkondadesse sattunud põgenike elu koosneb lisaks nendele viivitustele ka liikumisvõimaluste ootamises. Väga vähesed põgenikud saabusid isikliku autoga, seega sõltusid nad ühistranspordist, mis maapiirkondades võib käia harva ning seetõttu päris paljud võimalused, mis tunduvad elementaarsed (kasvõi poeskäik, koolimine), on piiritletud ajalise raami ning sageli passimisega. Valdavalt linnalise taustaga põgenikele olid uued logistilised väljakutsed ootamatud. Uuringus osalenud Katja ja Pjotr rääkisid, kuidas neid valdas paanika, kui nende algklassides käiv poeg jäi maha ainsast bussist, mis pärastlõunal põgenike majutuskohta saabus. Sellise harva ühistranspordiga harjumine polnud paljudele kerge. Marina ja Artjom kirjeldasid, et nende majutuskohast läheb buss linna (mis asub 12 km kaugusel) hommikul ja naaseb lõunal. See tähendas, et poodi minek hõlmas pool päeva ja pikki ootetunde linnas. Dimitri ja Jelena kolisid Lõuna-Eestis asunud põgenike keskusest Tallinna lähedale. Kui nad läksid aga ühel päeval oma asju

Lõuna-Eestist uude koju tooma, pidid nad alustama teekonda erakordselt vara, et jõuda õhtuks tagasi. Paraku jäid nad tagasiteel maha planeeritud bussist, mis viis endisest majutusasutusest lähedal asuvasse väikelinna, et pääseda sealt edasi Tartusse. Järgmise bussiga minnes jõudsid nad küll Tartusse, kuid sellisel kellaajal, et enam Tallinna poole transporti ei läinud ning nad jäid sinna “lõksu”. Õnneks pakkusid neile majutust ukrainlased, kellega nad olid tutvunud teel Eestisse põgenedes. Ometi olid nad üllatunud, et kaheksa kahekümne viie kilomeetri kaugusel käimine (mis Ukraina territooriumi arvestades pole kuigi pikk vahemaa) ühe päeva jooksul osutus ilma autota võimatuks. Samas võib välja tuua, et oluline oli ka liikumise sotsiaalne pool – kellega teel Eestisse kohtuti ning millistesse linnadesse uued tutvused peatuma jäid. Teekonna jooksul sõlmitud kontaktidest võis sõltuda ka esimene sotsiaalne võrgustik uuel kodumaal.

Põgenike jaoks muutus tähtsaks veel üks liikumise aspekt – liikumise ajastus ja dokumenteerimine. Ajutise kaitse saamise seisukohalt on oluline, et põgenik oleks viibinud Ukrainas 24. veebruaril. Mõned ukrainlased olid juhuslikult just sel päeval välisreisil ning jäid ajutisest kaitsest seetõttu ilma, ehkki elasid alaliselt Ukrainas. Aga oli ka vastupidiseid juhtumeid. Näiteks Anatoli, kes oli Eestis hooajatöölisena töötanud Eestis juba mitmendat aastat, naasis põgusalt Ukrainasse just veebruaris enne sõda. Nii õnnestus tal saada ajutine kaitse, mida paljud tema kaasmaalased mitmel põhjusel ei saanud. Katja ja Pjotri jaoks tähendas sõja algus aktiivset sõjategevust äärelinnas, kus nad elasid. Pidev pommirahe sundis neid elama nädalaid keldris, ilma et neil oleks olnud ühendust välismaailmaga. Kui sõjategevus nende kodust eemaldus, otsustasid nad põgeneda Venemaa kaudu. Kahjuks polnud neil aga Eestisse saabudes ühtki tõendit, mis näitaks, et nad lahkusid Ukrainast pärast 24. veebruari – mobiiltelefonide väljavõtet ega pangakaartide väljavõtteid polnud võimalik ette näidata, kumbki vahend ei toiminud sel ajal nende kodupiirkonnas. Kuigi olukord lõpuks laabus, tuli neil kuid oodata elementaarseid dokumente, mis tähendas pikka perioodi ilma võimaluseta otsida tööd või kodu. Teisalt olid ootamisel ja paigalseisul ka üksikud head küljed – väga paljud põgenikud kirjeldasid, et pole kunagi nii palju jalutanud, kui esimestel kuudel Eestis viibides. Taas võib juhtida tähelepanu ka sesoonsusele, sest maapiirkondades on jalutamine keerulisem pimedal ajal, ent Katja ja Pjotr olid saabunud aprillis.

Sõja jalust põgenedes ja uut elu alustades oli üks olulisemaid ülesandeid kõigepealt leida töö. Üks võimalik tööandja Ukraina peredele maapiirkondades on turismisektor – hotellides, turismitaludes ja hooajalistes söögikohtades on suvel ikka nappinud töökäsi. Samas on põgenikele selline lahendus ajutine, sest hooajatöö sobib vaid neile, kes naasevad pärast töö lõppu kodumaale ega vaja alalist elamispiinda. Mitmed hooajalised turismiteenuste pakkujad said

pakkuda üksnes ajutisi elamispiindu, mis aastaringseks kasutamiseks ei sobi. Lisaks sellele olid ukrainlased nüüd tulnud peredega – paljudel olid kaasas lapsed. Väikelastega ukrainlastel tekkis potentsiaalsel tööleasumisel kohe probleem, kes hoiab lapsi. Seega ei piisanud elamispiinnast, tarvis läks ka lasteaia- ja koolikohti. Kuigi paljudes väikestes kohtades Eestis vaevlevad koolid õpilaste puudustes, napib seal enamasti ka muid ressursse ja plahvatuslikuks laste arvu kasvuks ei pruugita valmis olla. Nii teatas näiteks lasteaiakohtade ja koolikohtade vaeguses Otepää vallavanem Jaanus Barkala: “Mina ütlen, et riigi poolt on kuritegu – ma rõhutan, kuritegu – vedada nii väiksesse omavalitsusse nii palju [sõjapõgenikke] kokku. See on hoolimatu suhtumine!” (Kaukvere 2022). Teisisõnu põrkusid erinevad liikumismustrid kokku sotsiaalse infrastruktuuri suutlikkusega. Kui hooajatööliste võib infrastruktuur sobida – kohtadel asuvad ajutised majutusvõimalused vaid sel eesmärgil ajutiselt kohale sõitnud täiskasvanutele, siis põgenikekriisi ajal neist võimalustest enam ei piisanud. Tekkida võis ka teisipidi probleeme – neis kohtades, kus lasteaiakohti oli saada, polnud võimalik leida tööd või elamist (või kumbagi). Turismihooajal ei saadud enam ukrainlasi majutada kohtadesse, kus nad seni olid ulualust (kuid mitte tööd) leidnud, ning töövõimaluste tekkides nappis elukohti.

Olukorda komplitseeris see, et paljud ei tahtnud panna last lasteaeda enne, kui on leidnud kindla töö – kuna inimesed polnud kindlad, millises linnas või piirkonnas töö leitakse, ei hakatud ka last senikaua lasteaeda panema. Töötamise muutis keerukaks aga kindla lasteaia kohta puudumine. Palju sõltus ka sotsiaalsest võrgustikust või keskusest, kuhu satuti – sageli tekkisid ukrainlaste kogukonnad, kes aitasid üksteise lapsi hoida. Sõmera põgenikekeskuse ruumidesse loodigi 2022 sügisel lasteaiaühm kohalike põgenike lastele, kus said kasvatajatena tööd ka Ukraina põgenikud. Ühest küljest on sellised sotsiaalvõrgustikud head, sest võimaldavad lapsi kasvatada tuttavas keskkonnas (sh keelekeskkonnas). Teisalt aga võib pelgalt sama sotsiaalse taustaga põgenikega suhtlev laps sattuda hiljem raskustesse ühiskonda integreerumisel, eesti keele omandamine ja võõrasse kultuuriruumi sisseelamine on neis tingimustes kindlasti kehvem. Mõneti on just maakohtades, kus Ukraina lapsed lähevad väikese õpilaste arvuga klassidesse, integreerumisvõimalused suuremad: õpetajatel on rohkem aega individuaalseks suhtluseks õpilastega ja kohti eestikeelsetes klassides pigem jätkub. Teisalt aga on muid võimalusi sotsiaalseks integratsiooniks (vabaaja tegevused, erinevad suhtlusvormid) seal vähem. Linnades loodi õpilaskohtade puudumisel rohkem ukrainakeelseid klasse, mis võivad pärssida sotsiaalset integratsiooni Eesti ühiskonda, ent samas on vanematel lihtsam linnades tööd leida ning ka sotsialiseerumisvõimalusi on rohkem.

Palju on räägitud maapiirkondade kahanemisest, töökäte puudusest ja uute inimeste juurdevoolu vajadusest põllumajandussektoris. Eriti pärast 2020. aas-

ta kevade hooajalise võõrtööjõu puudust tundus paljudele, et põgenikekriisi abil saab lahendada seni kimbutanud probleeme. Ukrainlased olid ju seni suutnud teha agraarsektori hooajalisi töid, mis olid füüsiliselt rasked ning milleks oli kodumaalt keeruline töötajaid leida. Pärast sõja puhkemist naasid mitmed eelmistel aastatel Eestis töötanud ukrainlased tööpoolest endistele postidele, võttes kaasa ka sõpru või sugulasi. Ometi ei sujunud kõik nii, nagu oodati – paljud mehed naasid Ukrainasse või ei saanud nad sealt lahkuda sõjaolukorra tõttu. Suurem osa põgenikest olid naised. Lisaks pärinesid põgenikud peamiselt suurlinnadest ja paljud tegelesid kodumaal valdkondades, mis on sinikraede ametitest kaugel – siia sattusid audiitorid, õpetajad, juristid, disainerid jne. Kuigi suur osa neist oli nõus töötama oma endisest kvalifikatsioonist madalamal – näiteks müüja või koristajana – ei olnud enamik neist valmis asuma füüsiliselt nõudlikele ja tehniliselt keerukatele põllumajandustöökohtadele. Nii oli näiteks uuringus osalenud Galya kahe kõrgharidusega: inseneriharidusele lisandus 1990. aastate keerulistel aegadel pangandusalane haridus. Ta põgenes Ukrainast oma arstist tütre, tema abikaasa ja nende aastase lapse ning oma emaga. Galya tütar üritas tööle saada Lõuna-Eesti väikehaiglasse õeks (haigla on tuntud oma personalipuuduse poolest), ent erinevate regulatsioonide tõttu pole väljaspool Euroopa Liitu õppinud meditsiinitöötajal lubatud tööd saada kui pole sooritatud (eestikeelsed) kvalifikatsioonieksamid. Tallinnas loodi küll eraldi õpe Ukraina medõdedele, ent logistiliselt oleks Galya tütrele keeruline Lõuna-Eesti väikelinnast seal õppida. Galya ise ütles, et ehkki ta on harjunud alati ise hakkama saama ja uusi väljakutseid vastu võtma, loobus ta esialgu töötötsingutest, et hoolitseda lapselapse ja ema eest, kuni noored tööd leiavad.

Lisaks kõigele raskendas maapiirkondades töötajate leidmist eluaseme teema. Väikeasulate ja külade eluasemeturg on kõike muud kui dünaamiline, kortereid napib hea transpordiühendusega kohtades ning transpordiühendus on erakordselt vilets seal, kus leidub tühje elamispindu. Peamine probleem oli transpordigraafikutega – kuigi hommikul võib minna buss mõnda tõmbekeskusse (kus oli potentsiaalne töövõimalus), ei sobinud bussi aeg, sest see väljus kas liiga vara või liiga hilja. Mõnikord klappis küll ühistranspordiga töölminekuaeg, ent tagasi ööbimiskohta poleks tööpäeva lõppedes enam saanud. Mõnes kohas lõpetati suveks ka teatud bussiühendused, kuna kool sai läbi ja peale õpilaste neil liinidel eriti kliente polnud. See raskendas ukrainlaste napp liikumisvõimalusi maal veelgi. Teinekord oli tööandja nõus isegi andma töötaja kasutusse auto, kuid juhtus sedagi, et ukrainlastel puudusid juhiloa, sest kodumaal polnud nende järele kas vajadust või võimalusi neid soetada. Töötukassa kursuste hulka aga autojuhikursused ei kuulu. Teisisõnu põrkusid ka liikumiskultuuride erinevused – kui Eesti maaelaniku elu on keeruline ette kujutada ilma autota, siis Ukrainas on asjad kujunenud teisiti. Sealsed

maakohad on kontsentreeritumad, külad suuremad, asustustiheduse tõttu on ka liikumismustrid ja -võimalused teistsugused.

Kokkuvõtteks võib öelda, et põgenikega seonduvad probleemid osundasid taas sellele, kui oluline on maaelu uurimises liikumine ja kuidas *motiilsus* muutub oluliseks ühiskonda integreerumisel. Kuna Eesti väikeasulates ja maapiirkondades napib selliseid töökohti, mille läheduses on hõlbus leida elamis-pinda ja sotsiaalset infrastruktuuri, on ainus lahendus leida võimalus liikuda erinevate asukohtade vahel, ja selliseid võimalusi pole äsja riiki saabunud haavatavas majanduslikus olukorras (rääkimata psühholoogilisest haavatavusest) inimestel just palju. Liikumine ja liikumispotentsiaal loob ja süvendab ebavõrdsust – nii kohtade vahel kui ka inimeste seas. Alapeatükis toodud näited illustreerisid seda, kuidas kosmopoliitsus võib muutuda liikumispotentsiaali puudumise tõttu kergesti ebakindlaks.

Kokkuvõte ja arutelu

Linnulaul, puutumatu loodus ja vaikus on kahtlemata maaelu lahutamatud osad ja panustavad meie arusaama sellest, kuidas maal kulgeb aeg rahulikult ja eraldatuses, eemal sagimisest ja närvilisest linnaelust. Seetõttu polegi üllatav, et mobiilsusi ja liikumist (mis assotsieeruvad kiiruse, närvilisuse ja rahvarohkusega) seostatakse linnalisusega ning seismist ja paigalolekut maapiirkondadega. Rahu ja vaikust ja sagimise puudumist toovad esile isegi need igapäevaselt maal elavad inimesed, kelle autos veedetud tunnid ületavad enamiku linnaelanike omi (Nugin & Kasemets 2021). Selline kuvand mõjutab oluliselt inimeste igapäevaelu otsuseid, liikumismustreid, kohalikku arengut ja infrastruktuuri ning ka riiklikku poliitikat maaelu kujundamisel. Sageli jääb märkamata, et maapiirkonnad on linnadega seotud hübriidsetel ja ulatuslikel viisidel, mis mõjutavad kogu ühiskonna arengut. Käesolev artikkel osundas, kuidas maa ja linna vahelised võrgustikud moodustavad hübriidse sotsiaalruumilise vormi (Woods 2009: 853), mis ilmneb eredalt just kriisisituatsioonides. Kuigi linna ja maa piirid on hägustunud, luuakse ometi nii maaliseuse kui linnalisuse kuvandit jõuliselt diskursustes, igapäevaelu debattides ja ka argiotsuseid põhjendades, mõnikord nende läbipõimunud seoseid ignoreerides.

Koroonapandeemia illustreeris ilmekalt, kuidas ruraalsuse kuvand mõjutab inimeste käitumist kriisiolukorras. Valitsus rõhutas inimestele vaikuse, turvalisuse ja eraldatuse vajadust. Lisame siia veel tajutud (liikumis)vabaduse tunnetuse ning polegi imeks pandav, miks inimesed siirdusid maale nii elama kui ka vaba aega veetma. Samas ei kulgenud need liikumised alati pingevabalt. Need omavalitsused, mis olid enda n-ö turundamisel olnud edukad, sattusid

hätta siseturistidega, kes tulid otsima eraldatust ja liikumivabadust. Paradoksaalsel kombel jäid nad kimpu nii ühe kui teisega – eraldatust ei saavutatud kohtade populaarsuse tõttu, liikumivabadust aga piirasid omavalitsused ja valitsus. Mõlema puudumisest tekkisid ka pinged – rahulolematud olid nii kohalikud, kes nägid maale liikunud inimestes viiruseohtu, kui ka inimesed, kellele seati sissesõidu piirangud. Tähelepanuväärne on asjaolu, et konflikt-situatsioonides kerkisid pinnale tugevad kultuuriliselt juurdunud kujutlused maainimestest (rahulikud, turvalised) ja linnainimestest (ohtlikud sissetungijad). Teisalt näitasid pinged seda, kui tihedalt on maa ja linn liikuvuste kaudu seotud. Sealjuures mõjutasid mobiilsused ka nende inimeste argielu, kes ei liikunud kuhugi – viirus võis imbuda kaugetest Alpi kuurortidest ratastoolis hooldekodupatsientide hingamisteedesse, ning teinekord võis mõjutada suur (linnainimeste) liikumine maapiirkondadesse kohalikke vältima oma koduaiast väljumist. Ühe inimese liikumine võis mõjutada teise paigale jäämist, aga ka inimestevahelisi suhteid, poliitilisi otsuseid ning elukorraldust.

COVID-19 puhang näitas ka seda, et ränne maalt linna või vastupidi on märksa hägusam mõiste kui statistika seda näitab. Kaugtöö levik ja omaksvõtt ka pärast pandeemia kõrghetke vaibumist demonstreeris, et inimesed hakkasid üha rohkem veetma aega oma maakodudes ning piir töö- ja puhkeaja asukoha vahel hajus veelgi (Pikner & Pitkänen *et al.* 2022). Tegelikult olid need protsessid juba varem käivitunud, koroonal lihtsalt võimendas ja kiirendas neid – inimestel on mitu kodu ning nad on lähedalt seotud erinevate asukohtade ja kogukondadega, elades heterolokaalset elu (Halfacree 2012). Samas ei võetud ka teise kodu omanikke kriisi ajal igal pool lahkelt maakogukondades vastu (Pikner & Pitkänen *et al.* 2022), mis näitab, et kogukond on maal paradoksaalne nähtus: ühelt poolt eeldatakse, et maakogukond on kaasav, teiselt poolt aga, et väike ja ühtne. Väike ja ühtehoidev kogukond aga peaks olema samavõrd oma kooslust hoidev ja mitte ajas pidevalt muutuv (Shucksmith 2018).

Pärast koroonakriisi kolisid päris mitmed pered maale ja veel enamatel tekkis soov endale suvekodu soetada. Kinnisvaratehingute arv ja nende hinnad tõusid erinevates maapiirkondades, sest inimestel tekkis vajadus n-ö pelgupaiga järele. See omakorda viib gentrifikatsioonini või selle süvenemiseni. Maapiirkondade gentrifikatsioon võib aga mõjutada noorte lahkumist maalt. Paljud noored elu alustavad kohalikud ei suuda endale muretseda kodukohas elamisvõimalusi, ent ei soovi pereelu alustada vanematekodus. Korterturg on väikestes kohtades piiratud, seega jääb ainult üle linna kolida.

Nii koroonal kui ka põgenikekriisi puhul võib rääkida *motiilsuse* (Kaufmann & Bergman *et al.* 2004) olulisusest – mõlemal juhul oli kriitilise tähtsusega see, kes sai liikuda, kuhu ja millise ajastusega. Pandeemia puhul avaldusid eba-võrdsused liikumisel erinevates sfäärides – millistel linnaelanikel oli võimalik

liikuda maale (maakodu omamise privileeg), kellel oli võimalik teha kaugtööd (enamasti keskklassi ametikohtadel) või kellel oli võimalik minna piiratud ligipääsuga kohtadesse (enamasti saartel või populaarsetes siseturismi piirkondades). Eraldatus maakodus tagas enamasti ka väiksema viiruseriski, mida madalama sissetulekuga ja kaugtöö võimaluseta inimesed endale lubada ei saanud. Veelgi enam – need, kes töötasid Soomes (sageli nn sinikraede ametikohtadel), ei saanud naasta kodumaale oma pere juurde nädalavahetustel ega puhkehetkedel. Mitmed loobusid tööst (ja sissetulekust), et olla perega, paljud (nt turismi- või teenindussektoris) kaotasid koroonakriisi tõttu töö, jäädes seega ilma ka sissetulekust.

Ka ukrainlaste puhul oli võime liikuda kriitilise tähtsusega – see seisnes juba ainuüksi võimaluses lahkuda Ukrainast. Mitte kõigil polnud ressursse põgeneda, ühistransport oli häiritud, paljude kodukoha ümbruses käis kibe sõjategevus, humanitaarkoridorid ei toimunud, polnud isiklikke sõiduvahendeid. Piletid piirini tuli soetada ise ning kõigil polnud seda võimalik teha. Ka Eestisse jõudnud põgenike käekäik sõltus suuresti asukohast, kuhu satuti – kas suurlinna, kus liikumine ühistranspordi abiga või jalgsi oli lihtne, või maapiirkondadesse, kus oli liikuma saamine keerulisem, bussid võisid käia vaid paar korda päevas ebasobivatel aegadel ning ka potentsiaalsed tööleasumise võimalused olid seetõttu ahtamad. Eelisseisundis olid need, kel oli võimalik olnud põgeneda isikliku autoga.

Ukraina põgenikekriisis joonistus Eestis varasemast selgemalt välja nn *ruraalne kosmopoliitsus* (Woods 2018). Ühelt poolt muutus väikestes kohtades peaaegu üleöö rahvuslik ja kultuuriline koosseis ja maapiirkonnad muutusid selle võrra mitmekesisemaks. Teisalt aga näitas see ootamatu väljakutse, et maapiirkondade kosmopoliitne kogukond on mitmes mõttes haavatav ja ebakindel (Woods 2018). Kuigi mitmed omavalitsused löid eraldi ametikohad inimestele, kes tegeleks põgenike probleemidega (aitaks neil leida töö- ja elukohta), polnud paljudes omavalitsustes kriisiga toimetulekuks piisavat infrastruktuuri (nii sotsiaalset kui materiaalsel). Päris mitmed potentsiaalsed töökohad olid hooajalised, puudus dünaamiline eluasemeturg ning lasteaija- ja koolikohtade asukohad ei klappinud alati töökohtade omadega, transpordiühendused jätsid soovida. Vastulinnastumise protsessi käigus kolivad inimesed teevad enamasti vaba valiku maapiirkonda kolida, kaaludes hoolikalt erinevaid liikumisega seonduvaid aspekte, ent enamik ei saaks oma heterolokaalset eluviisi elada ilma autota. Inimeste elu-, töö-, õppimise ja vaba aja veetmise kohad on erinevates geograafilistes punktides (Jetzkowitz & Schneider *et al.* 2007) ning autoga ühendatavad. Kuna sellised eluviisid on üha enam levinud ka Eesti maapiirkondades, on sotsiaalsed ja materiaalsed infrastruktuurid nende järgi kohandunud, bussiliine on jäänud vähemaks ning sotsiaalne taristu (poed,

koolid) on suletud. Pögenikel pole aga autosid ning seetõttu asetuvad nad kohe märgatavalt haavatamasse positsiooni.

Kokkuvõttes võib öelda, et maapiirkonnad on muutumas erinevatel põhjustel hübriidsemaks ning nad on seotud erinevate liikumisvormide abil linnaga viisidel, mis esmapilgul võivad jääda märkamatuks, aga mis kerkivad esile just kriisisituatsioonides. Kriisid toovad esile nende sidemete nõrkused ja haavatavused, aga ka tugevused. Maapiirkondade elanikkond ja nende liikumisviisid kujundavad argipraktikaid ja taristuid, niisamuti nagu maapiirkondade kuvand ja diskursiivne võim vormib inimeste otsuseid – nii suuremaid kui väiksemaid.

Tänuõnad

Käesolev uurimus on osa Eesti Teadusagentuuri poolt rahastatavast projektist PRG398 “Maastikuline lähenemine rurbaansusele”.

Kommentaariid

¹ Mõistega “gentrifikatsioon” tähistatakse seni madalama sissetulekuga inimeste kodus olnud majanduslikult ja sotsiaalselt maha jäänud linnaosade ja/või mahajäetud piirkondade muutumist jõukama keskklassi inimeste elu- ja töökohaks.

² Siin ja edaspidi intervjueeritavate nimed anonüümsuse tagamiseks muudetud.

Kirjandus

Aller, Arvo 2020. Minister Arvo Aller: Võõrtööjõud ei ole imeravim, mis lahendab kõik probleemid. Avalik kiri. – *Uued Uudised* (<https://uueduudised.ee/uudis/eesti/minister-arvo-aller-voortoojoud-ei-ole-imeravim-mis-lahendab-maaelu-probleemid/> – 29.11.2022).

Annist, Aet 2016. Elu mõtet kolides: Hargmaised eestlased ja ilmajätu varjud. – *Vikerkaar*, 7-8, lk 115–127 (<https://www.vikerkaar.ee/archives/19541> – 29.11.2022).

Bell, Michael M. & Lloyd, Sarah E. & Vatovec, Christine 2010. Activating the Countryside: Rural Power, the Power of the Rural and the Making of Rural Politics. – *Sociologia Ruralis*, 50 (3), lk 205–224 (DOI:10.1111/j.1467-9523.2010.00512.x).

Bosworth Gary & Annibal, Ivan & Carroll, Terry & Price, Liz & Sellick, Jessica & Shepherd, John 2015. Empowering local action through neo-endogenous development; the case of leader in England. – *Sociologia Ruralis*. (DOI:10.1111/soru.12089).

Cresswell, Tim 2010. Mobilities I: Catching up. – *Progress in Human Geography* 35 (4), lk 550–558 (DOI:10.1177/0309132510383348).

Cresswell, Tim 2012. Mobilities II: Still. – *Progress in Human Geography*, 36 (5), lk 645–653 (DOI:10.1177/0309132511423349).

Cresswell, Tim 2014. Mobilities III: Moving on. – *Progress in Human Geography* 38 (5), lk 712–721 (DOI:10.1177/0309132514530316).

Delfi Sport 2020. Fitnessiklubide avalik pöördumine valitsusele: palun jätke spordiklubid avatuks, seal on nakatumine sisuliselt olematu. – *Delfi Sport*, 03. detsember (<https://sport.delfi.ee/artikkel/91859029/fitnessiklubide-avalik-poordumine-valitsusele-palun-jatke-spordiklubid-avatuks-seal-on-nakatumine-sisuliselt-olematu> – 29.11.2022).

Edensor, Tim 2001. Walking in the British countryside: reflexivity, embodied practices and ways to escape. – Macnaughton, Phil & Urry, John (toim). *Bodies of nature*. London: Sage, lk 121–147 (DOI:10.4135/9781446221266).

Eilat, Taavi 2020. Suletud Eesti tagajärg: majandus muutub, inimesed kolivad maale. – *ERR Uudised* 25.03.2020 (<https://www.err.ee/1068585/suletud-estti-tagajarg-majandus-muutub-inimesed-kolivad-maale> – 28.11.2022).

Farstad, Maja 2016. Worthy of Recognition? How Second Home Owners Understand Their Own Group's Moral Worth in Rural Host Communities. – *Sociologia Ruralis* 56 (3), lk 408–426 (DOI:10.1111/soru.12083).

Gieling, Joost & Vermeij, Lotte & Haartsen, Tialda 2017. Beyond the local-newcomer divide: Village attachment in the era of mobilities. – *Journal of Rural Studies* 55, lk 237–247 (DOI:10.1016/j.jrurstud.2017.08.015).

Halfacree, Keith 2007. Trial by space for a 'radical rural': Introducing alternative localities, representations and lives. – *Journal of Rural Studies* 23, lk 125–141 (DOI:10.1016/j.jrurstud.2006.10.002).

Halfacree, Keith 2012. Heterolocal Identities? Counter-Urbanisation, Second Homes, and Rural Consumption in the Era of Mobilities. – *Population, Space and Place* 18, lk 209–224 (DOI:10.1002/psp.665).

Halfacree, Keith & Rivera, Maria Jesus 2012. Moving to the Countryside ... and Staying: Lives beyond Representations. – *Sociologia Ruralis* 52 (1), lk 92–114 (DOI:10.1111/j.1467-9523.2011.00556.x).

Hankewitz, Sten 2022. Per GDP, Estonia has donated far more to Ukraine than any other nation. – *Estonian World*, 19. aprill (<https://estonianworld.com/security/per-gdp-estonia-has-donated-far-more-to-ukraine-than-any-other-nation/> – 29.11.2022).

Hidle, Knut & Ellingsen, Winfried & Cruickshank, Jørn 2010. Political Conceptions of Second Home Mobility. – *Sociologia Ruralis* 50 (2), lk 139–155 (DOI:10.1111/j.1467-9523.2010.00508.x).

Jauhiainen, Jussi & Erbsen, Heidi Ann & Lysa, Olha & Espenberg, Kerly 2022. Temporary Protected Ukrainians and Other Ukrainians in Estonia. Publications of the Department of Geography and Geology of University of Turku. Turku: Turku University.

Jetzkowitz, Jens & Schneider, Jörg & Brunzel, Stefan 2007. Suburbanisation, Mobility and the 'Good Life in the Country': A Lifestyle Approach to the Sociology of Urban Sprawl in Germany – *Sociologia Ruralis* 47 (2), lk 148–171 (DOI:10.1111/j.1467-9523.2007.00431.x).

- Kaufmann, Vincent & Bergman, Manfred Max & Joye, Dominique 2004. Motility: Mobility as capital. – *International Journal of Urban and Regional Research* 28 (4), lk 745–756 (DOI:10.1111/j.0309-1317.2004.00549.x).
- Kaukvere, Tiina 2022. Otepää pagulaspesa peab laiali lendama. – *Maaleht*, 2. juuni (<https://maaleht.delfi.ee/artikkel/120013192/otepaa-pagulaspesa-peab-laiali-lendama> – 29.11.2022).
- Krause, Monika 2013. The ruralisation of the world. – *Public Culture* 25 (2), lk 233–248 (DOI:10.1215/08992363-2020575).
- Little, Jo & Leyshon, Michael 2003. Embodied rural geographies: developing research agendas. – *Progress in Human Geography* 27 (3), lk 257–272 (DOI:10.1191/0309132503ph427oa).
- Maaeluministeerium 2021 = Arvo Aller: Koroona ajal alanud maale minemise jätkumist tuleb toetada erinevate meetmetega. Pressiteade. – *Maaeluministeeriumi kodulehekülg* (<https://www.agri.ee/uudised/arvo-aller-koroona-ajal-alanud-maale-minemise-jatkumist-tuleb-toetada-erinevate-meetmetega> – 28.11.2022).
- Maakodu, 2021. Galerii. Koroonaehitis 2020 osalejad. – *Maakodu* 28. jaanuar (<https://maakodu.delfi.ee/artikkel/91968047/galerii-koroonaehitis-2020-osalejad> – 28.11.2022).
- Matsulevitš, Lauri & Soosaar, Orsolya 2021. *Tööturu ülevaade 2*. Tallinn: Eesti Pank (https://haldus.eestipank.ee/sites/default/files/2021-10/TTY2_2021_est.pdf – 29.11.2022).
- Massey, Doreen 2005. *For Space*. London: Sage.
- Milbourne, Paul & Kitchen, Lawrence 2014. Rural mobilities: connecting movement and fixity in rural places. – *Journal of Rural Studies* 34, lk 326–336 (DOI:10.1016/j.jrurstud.2014.01.004).
- Nugin, Raili 2014. “I think that they should go. Let them see something”. The Context of Rural Youth’s Out-Migration in Post-Socialist Estonia. – *Journal of Rural Studies* 34, lk 51–64 (DOI:10.1016/j.jrurstud.2014.01.003).
- Nugin, Raili 2018. Mobile Lives, Immobile Representations: Why Mobility is not Part of Rural Representation. – *Transfers* 8 (2), lk 87–112 (DOI:10.3167/TRANS.2018.080206).
- Nugin, Raili 2020. Space, place and capitals in rural youth mobility: Broadening the focus of rural studies. – *Sociologia Ruralis* 60 (2), lk 306–328 (DOI:10.1111/soru.12276).
- Nugin, Raili & Kasemets, Kadri 2021. Stable Mobilities and Mobile Stabilities in Rural Estonian Communities. – *European Countryside* 13 (2), lk 222–241 (DOI:10.2478/euco-2021-0016).
- Philip Lorna Jennifer & MacLeod, Marsaili 2018. Tales from a Small Island: Applying the ‘Path-Dependency’ Thesis to Explore Migration to a Remote Rural Community. – *Sociologia Ruralis*, 58 (1), lk 147–170 (DOI:10.1111/soru.12142).
- Pikner, Tarmo & Pitkänen, Kati & Nugin, Raili 2022. Emergent rural-urban relations in COVID-19 disturbances: multi-locality affecting social sustainability of rural change. – *Sociologia Ruralis* (ilmumas).

- Rye, Johan Fredrik 2011. Youth migration, rurality and class: a Bourdieusian approach. – *European Urban and Regional Studies* 18(2), lk 170–183 (DOI:10.1177/0969776410390747).
- Savage, M. 2010. The Politics of Elective Belonging. – *Housing, Theory and Society* 27(2), lk 115–161.
- Sheller, Mimi & Urry, John 2006. The new mobilities paradigm. – *Environment and Planning* 38, 207–226 (DOI:10.1068/a37268).
- Shucksmith, Mark 2018. Re-imagining the rural: from rural idyll to good countryside. – *Journal of Rural Studies* 59, lk 163–172 (DOI:10.1016/j.jrurstud.2016.07.019).
- Statistikaamet = Eesti statistika. – *Statistikaamet*, koduleht (www.stat.ee – 29.11.2022).
- Tulk, Mehis 2020. Karala bussipeatusest on saanud küla kriisiaegne tuiksoon. – *Saarte Hääl*, 3. aprill (<https://saartehaal.postimees.ee/6940683/karala-bussipeatusest-on-saanud-kula-kriisiaegne-tuiksoon> – 28.11.2022).
- Westerink, Judith & Opdam, Paul & van Rooij, Sabine & Steingröver, Eveliene 2017. Landscape services as boundary concept in landscape governance: Building social capital in collaboration and adapting the landscape. – *Land Use Policy* 60, lk 408–418 (DOI:10.1016/j.landusepol.2016.11.006).
- Woods, Michael 2009. Rural geography: blurring boundaries and making connections. – *Progress in Human Geography* 33(6), lk 849–858 (DOI:10.1177/0309132508105001).
- Woods, Michael 2011. *Rural*. London: Routledge.
- Woods, Michael 2018. Precarious rural cosmopolitanism: Negotiating globalization, migration and diversity in Irish small towns. – *Journal of Rural Studies* 64, lk 164–176 (DOI:10.1016/j.jrurstud.2018.03.014).
- Woods, Michael 2021. Rural-urban linkages. – Duncan, Jessica & Carolan, Michael & Wiskerke, Johannes S. C. (toim). *Routledge Handbook of Sustainable and Regenerative Food Systems*. London: Routledge, lk 363–375.

Summary

Mobility in the countryside: Through crises towards a hybrid network space

Raili Nugin

Senior Research Fellow

School of Humanities, Tallinn University

raili.nugin@tlu.ee

Keywords: COVID-19 pandemic, mobility, rurality, Ukrainian refugee crisis, urban-rural relations

Silence and tranquillity form an integral part of rural life and contribute to our understanding of rurality. Thus, it is generally held that time passes slowly in the countryside, far from the nervous city life. Therefore, it is not surprising that mobility and movement (which are associated with speed and being busy) are associated with urbanity and stillness with rurality. Peace and quiet and the absence of hustle are highlighted even by those who live in the countryside and spend long hours in the car commuting between work and home. Such an image affects people's daily life decisions, movement patterns, local development and infrastructure, as well as national policy of shaping rural life. What is often overlooked is that rural areas are connected to cities in hybrid and extensive ways that affect the development of society as a whole. This article analyses the networks between the country and the city in two recent crises – the COVID-19 pandemic and Ukrainian refugee crisis. It is argued that these relational connections surface vividly in situations of crisis and show that urban-rural networks constitute a kind of hybrid socio-spatial form. Although the boundaries between them are blurred, the image of both rurality and urbanity is powerfully created in discourses and in everyday debates, justifying daily decisions, thus ignoring the intertwined character of these urban-rural relations.

Both crises referred to the importance of motility – in both cases, who could move, where and with what timing was of critical importance. In the case of the pandemic, inequalities in mobility manifested themselves in different spheres – which urban dwellers could move to the countryside (owning a country home is a privilege), who could work remotely (mostly in middle-class jobs) or who could go to a place with limited access (mostly islands or popular domestic tourism areas).

In the case of Ukrainians, the ability to move was also critical – it consisted in the very possibility of leaving Ukraine. Even after arriving in Estonia, the fate of the refugees largely depended on the location where they found themselves – either in a big city where it was easy to move with the help of public transport or on foot, or in rural areas where it was more difficult to get around due to the lack of public transportation. During the Ukrainian refugee crisis, the rural cosmopolitanism emerged in Estonia more clearly than before. On the one hand, the ethnic and cultural composition of small places changed almost overnight, and thus rural areas became more diverse. On the other hand, this unexpected challenge showed that the rural cosmopolitan community is in many ways vulnerable and precarious.

It is noteworthy that strong cultural constructions of rural people (peaceful, safe) and urban people (dangerous invaders) surfaced in conflict situations. On the other hand, the tensions showed how closely the country and the city are connected through mobility. At the same time, mobilities also affected the daily life of people who did not move. One person's movement could affect another's staying put, as well as interpersonal relationships, political decisions, and life arrangements.

It can be concluded that rural areas are becoming more hybrid for various reasons, and they are connected to the city through various forms of movement in ways that may go unnoticed at first glance, but which emerge precisely in crisis situations. Crises also highlight the weaknesses and vulnerabilities of these bonds, as well as their strengths. Rural populations and their modes of movement shape everyday practices and infrastructures, just as the image and discursive power of rural areas shapes people's decisions – both big and small.

Raili Nugin (PhD) on Tallinna ülikooli humanitaarteaduste instituudi vanemteadur. Ta kaitses doktorikraadi Tallinna Ülikoolis sotsioloogia erialal 2011. aastal, uurides 1970. aastatel sündinud põlvkonna eluteemustreid. Viimasel kümnendil on ta peamisteks uurimisvaldkondadeks maa ja linna suhted, sealsed kogukonnad ja nende liikuvus, noorte täiskasvanuks saamise valikud, aga ka maapiirkondade representatsioon erinevatel diskursiivsetel väljadel. Lisaks on ta tegelenud noorsoo uuringutega ka laiemalt, osaledes erinevates projektides, mis uurivad noorte tõrjutust ja sotsiaalset osalust.

Raili Nugin (PhD) is Senior Research Fellow at the School of Humanities, Tallinn University. She defended her doctoral degree in sociology at Tallinn University in 2011, studying the self-reflexive social portraits of the 1970s cohort in Estonia. In the recent decade her main fields of research have covered relations between the country and the city, the communities there and their mobility, choices related to coming of age, as well as the representation of rural regions in different discursive fields. She has also conducted youth studies on a wider scale, participating in different projects examining social exclusion and participation of the youth.

raili.nugin@tlu.ee